

СТРУКТУРА ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ОКРЕМИХ ЇХ ЕЛЕМЕНТІВ

У статті розглядаються складові творчих здібностей та педагогічні умови, які сприяють розвитку задатків до творчої діяльності.

Ключові слова: структура творчих здібностей, задатки, методика розвитку творчих здібностей, схильність до творчої діяльності, індивідуальні якості творчої особистості.

Актуальність проблеми дослідження. Основним завданням загальноосвітніх навчальних закладів, відповідно до державного стандарту та концепції загальної середньої освіти, є залучення учнів до творчої діяльності та розвитку особистих якостей, обдарувань [4, с. 5]. Поняття "творчість" та "творчі здібності" в останні десятиліття входить до множини найбільш вживаних напрямків досліджень фахівців різних галузей наук. Цікавість до проблеми творчості зростає у різних науках – суспільних, природничих та технічних (в філософії, соціології та психології, педагогіці, історії культури та кібернетиці). Дана проблема багатогранна, бо охоплює не тільки питання шляхів залучення учнів до творчої діяльності, підходів та методик розвитку творчих здібностей, але й самого змісту поняття "творчість", її структури та особливостей проходження у психіці людини.

Мета статті полягає у розкритті складових елементів творчих здібностей та можливостей їх розвитку в учнів під час навчально-виховного процесу у загальноосвітніх навчальних закладах.

Одним із перших авторів теорії творчості був С.О. Грузенберг. Розробкою теорії творчості займалися такі науковці, Г. Гельмгольц, І.М. Сеченов, А. Ейнштейн, М. Планк, В.І. Вернадський і багато інших. Над систематизацією, усвідомленням та поясненням заявлених життєвими процесів науково-технічної творчості займалися у своїх наукових працях М.А. Блох, П.К. Енгельмейер, П.М. Якобсон та ін. Дослідженням поняття "творчих здібностей" та розкриттям їх структури займалися: В.Г. Гетта, А.А. Давиденко.

У філософському словнику дається наступне визначення поняттю "творчість". Творчість – процес людської діяльності, що створює якісно нові матеріальні і духовні цінності" [9, с. 405]. Результати діяльності залежать від рівня розвитку її відповідних здібностей.

Психолог В.М. Дружинін визначав здібності, як сполучення індивідуально-психічних властивостей особистості, що дають можливість швидше опановувати певний вид діяльності та з більшим успіхом її виконувати [5, с. 12]. Відповідно, творчі здібності – індивідуальні особливості особистості, що сприяють створенню істотно нового продукту.

А.М. Матюшкін, висунув наступну синтетичну структуру творчої обдарованості, включаючи в неї: домінуючу роль пізнавальної мотивації; дослідницьку творчу активність, що виражається у виявленні нового, у постановці й рішенні проблеми; можливості досягнення оригінальних рішень; можливості прогнозування й передбачення; здатності до створення ідеальних еталонів, що забезпечують високі етичні, моральні, інтелектуальні оцінки [6, с. 97].

У механізмі протікання творчого процесу людини психологи виокремлюють два аспекти особистісний і процесуальний. Особистісним аспектом передбачається наявність у суб'єкта задатків, здібностей та нахилів до творчої діяльності, і володіння ним відповідними теоретичними знаннями та практичними вміннями. Процесуальний аспект творчості зв'язаний з мисленням, інтуїцією, уявою, розумовою активністю.

Високі розумові показники учнів, як свідчить педагогічна практика, не вказують на їх схильність до творчої діяльності. Згідно даних дослідження психологів, наприклад, особистість "ідеального учня" протилежна за своїми характеристиками творчій особистості. У центрі структури психічних властивостей, що визначають здатність до навчання в школі та вузі є інтелект, ретельність, дисциплінованість, самоконтроль, відсутність критичності, довіра до авторитетів. Все це можна спостерігати і в поведінці ділових людей. Український вчений Д.Д. Зербіно пише, що "у мистецтві, науці, як і у будь-якій іншій справі, є люди, вивчені, виховані оточенням, що стали фахівцями. Вони добре виконують свою роботу "від" і "до", можуть виконувати її роками, керуючись певними службовими, функціональними обов'язками, межами, постулатами, стандартами. Нічого нового, свого власного, вони й не можуть зробити" [7, с. 84]. Тож, розходження між людьми в ступені прояву обдарованості не тільки залежить від того, чого людина набула протягом свого життя, а й від вроджених біологічних

особливостей, які вона використовує під час навчання. Цілком зрозуміло, що результати будь якої діяльності людини залежать від рівня розвитку її відповідних здібностей.

Тож, одним з визначних компонентів творчих здібностей є задатки – анатомо-фізіологічні передумови, які в ході розвитку, у сприятливих умовах, перетворюються на здібності. "Слово "задатки", – пише психолог Н.С. Лейтес, – вимагає роз'яснення: задані передумови розвитку, які лише у взаємодії з іншими умовами, передусім із соціальним середовищем, можуть виявитись увімкненими – в ході життя, в діяльності – в формування здібностей" [8, с. 8].

Задатки взагалі, і зокрема творчі, завжди визначаються в сукупності. Жодна окрема якість особистості не може бути самодостатньою для успішного виконання певного виду діяльності. Треба, щоб у людини був сукупність задатків, які б перебували сприятливого сполученні. Якісно своєрідне сполучення здібностей, необхідних для успішного виконання якої-небудь діяльності, називається обдарованістю. Якщо визначати в особистості творчу обдарованість, то вона повинна мати наступний перелік задатків:

- розвинуту увагу, увагу, сприймання;
- можливість запам'ятовувати великий за обсягом матеріал та швидко його пригадувати;
- гнучке мислення;
- здатність до переносу явищ (об'єктів) в різні умови;
- самокритичність під час оцінювання обставин і власних дій;
- здатність передбачення;
- наполегливість у доведенні справи до логічного завершення.

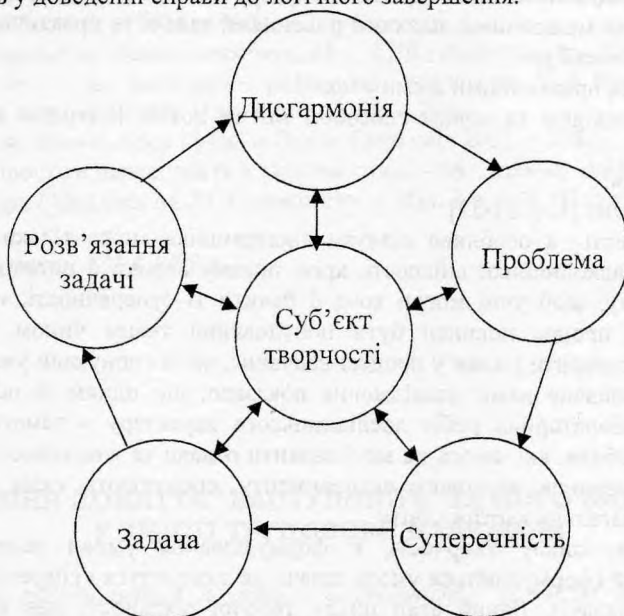

Рис 1. Схематичне зображення повного циклу творчості

Використання цих анатомо-психологічних особливостей, робить людину здатну до створення оригінального продукту. Але щоб цей процес мав не поодинокий характер і успіхи у творчій діяльності були значними, наявну сукупність задатків необхідно розвивати. Оптимальний розвиток творчих задатків відбувається в ході діяльності, яка організовується в умовах активної творчої роботи. Також необхідно враховувати і той факт, що розвиток творчих задатків не можна вважати доведеним до повного завершення, через деякий час. Здібності існують тільки за умови постійного їх розвитку. Якщо припинити діяльність у певній сфері, через деякий час досягнутий рівень розвитку відповідних здібностей почне знижуватись. Тож, для ефективності розвитку творчих здібностей учнів, педагогам необхідно організувати навчально-виховний процес таким чином, щоб постійно залучати їх до творчої діяльності.

Також, під час розв'язання проблеми розвитку творчих здібностей учнів, не можна не враховувати сам механізм творчості. Давиденко А.А. зазначає, що процес творчої діяльності, зокрема процес розв'язання будь-якої творчої задачі, здійснюється за відповідною схемою (рис. 1), яка має певні етапи або фази [3, с. 12].

Починається процес творчої діяльності з виявлення між елементами суб'єкту творчості певної невідповідності, неузгодженості, певний розлад, що можна назвати одним словом дисгармонія [2, с. 5].

Необхідно вміти помічати ті явища чи об'єкти, що заважають нормальному функціонуванню цілої системи. В даному випадку тут необхідно вміти виділяти і кожний елемент функціональної системи, по відношенню до інших, і загальну картину системи, як одного цілого.

Приклад такої дисгармонії можна побачити в садівництві. Якщо взяти насіння сортового яблука, далі висіяти його у підготовлений та удобрений ґрунт, при сприятливих умовах воно проросте, але в результаті плоди з цих дерев виявляються не сортовими, а дикими.

Відчуття стану дисгармонії приводить до постановки проблеми (проблема окультурення саджанця) стосовно усунення такого стану, тобто досягнення стану гармонії.

Далі здійснюється виявлення між елементами або ж у структурі самих елементів суперечностей (дерева будуть дикими, за умови їх росту на одному місці, без пересаджування), що є причиною даної дисгармонії. Суперечність, яка виникає при виявленні проблеми чи дисгармонії допомагає сформулювати умову для творчої задачі яку необхідно вирішити. Протиріччя, як визначає Гетта В.Г., можна класифікувати наступним чином:

- 1) інформаційно-пізнавальні:
 - протиріччя сутності об'єкту;
 - протиріччя процесів і явищ;
- 2) протиріччя процесу навчання:
 - між новими знаннями та новими вимогами;
 - між різноманітним можливих дій та необхідністю найбільш доцільним, раціональним;
 - між наявними знаннями та новими умовами практичного їх використання;
 - між теоретичними можливими шляхами рішеннями задачі та практичною нездійсненністю чи недоцільністю вибраного способу;
 - між образом дії та практичними діями учня;
 - між минулим досвідом та новим способом Бії чи новим підходом до аналізу вивчаємого нового матеріалу;
- 3) логічні протиріччя:
 - протиріччя суджень [1, с. 31-32].

Побачити суперечність, а особливо відчутти дисгармонію, може тільки людина яка критично оцінює явища (об'єкти) навколишньої дійсності, крізь призму великого потенціалу наукових знань та практичного досвіду. Тому, щоб учні могли хоча б бачити ті суперечності, на основі яких виникає дисгармонія, навчальний процес повинен бути побудований таким чином, щоб вони формували ґрунтовні знання. Але як створити умови у процесі навчання, які б спонукали учнів критично оцінювати предмети чи явища. Проведене нами дослідження показало, що одним із шляхів, вирішення даної проблеми, є введення лабораторних робіт дослідницького характеру у тематичні плани навчальних предметів. Лабораторні роботи, які мають на меті виявити ознаки та властивості явищ чи предметів, за допомогою об'єктивних методів наукового експерименту, спонукають учнів до аналізу результатів дослідження, з огляду на загальну картину світу.

Наступним кроком, циклу творчості, є формулювання умови задачі стосовно усунення відповідних суперечностей (формулюється умова задачі, де вказуються суперечності, які не дозволяють виконати вимогу даної задачі). Даний етап циклу творчої діяльності має вигляд узагальнення чи формулювання висновків за результатами проведеного лабораторного дослідження, що також можна використовувати для розвитку творчих здібностей учнів.

Останнім етапом циклу є розв'язування задачі, який полягає в усуненні відповідних суперечностей. Цей етап зводить діяльність учнів в основному до вирішення задач різного характеру та рівня складності. Формування вмінь вирішення задач різних типів, відбувається на уроках природничих дисциплін.

Кожен наступний цикл творчості буде починатись з виявлення іншої дисгармонії і завершуватиметься розв'язанням заново сформульованої задачі, в умові якої будуть вказані нові суперечності. Зміст кожного етапу циклу творчості залежить від суті виявленої дисгармонії.

Отже, елементами структури творчих здібностей є сукупність відповідних задатків, які сприяють легшому виконанню завдань творчого характеру. Розвиток творчих здібностей учнів можливий лише за умови постійного залучення їх до творчої діяльності. Одним із шляхів розв'язання проблеми розвитку творчих здібностей, буде введення в навчально-виховний природничих дисциплін в кожному класі, циклу лабораторних робіт дослідницького характеру. Це допоможе створити умови для постійного розвитку всіх задатків, які входять до структури творчих здібностей. Особливо важливо для ефективності розвитку творчих здібностей, також, є те, що логіка проведення лабораторних робіт, практично наближується до послідовності проходження повного циклу творчої діяльності.

**STRUCTURE OF CREATIVE CAPABILITIES AND WAYS OF SEPARATE
ITS ELEMENTS DEVELOPMENT**

The constituents of creative capabilities and pedagogical terms which assist to development of making to creative activity are examined in the article.

Key words: *structure of creative capabilities, making, method of creative capabilities development, propensity to creative activity, individual qualities of creative personality.*

Література

1. Гетта В.Г. Дидактичні основи розвиваючого навчання на уроках трудовго навчання: Дис. канд. пед. наук: 13.00.02 / Київський державний педагогічний інститут імені А.М. Горького. – К., 1979. – 198 с.
2. Давиденко А.А. Розвиток творчих здібностей учнів в процесі навчання фізики на основі моделі повного циклу творчості: Методичні рекомендації для вчителів. – Чернігів: ЧОШПО, 2006. – 31 с.
3. Давиденко Андрій Андрійович. Теоретичні та методичні засади розвитку творчих здібностей учнів у процесі навчання фізики: автореф. дис. д-ра пед. наук: 13.00.02 / Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2007. – 31с.
4. Державні стандарти базової і повної середньої освіти / Освітня галузь "Технологія" // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2004. – № 1. – С. 1-6.
5. Дружинин В.Н. Психология общих способностей. – СПб.: Издательство "Питер", 2000. – 368 с.
6. Загальна психологія / За загальною редакцією академіка С.Д. Максименка. Підручник. – 2-е вид., переробл. і доп. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 704с.
7. Зербіно Д.Д. Наукова школа: лідер і учні. – Львів: Євро світ 2001. – 208 с.
8. Лейтес Н.С. Способность и одаренность в детские годы. – М.: Знание, 1984. – 80 с.
9. Философский словарь / Под ред. М. М. Розенштейн. – Изд. 3-е. – М.: Политиздат, 1972. – 496 с.

Стаття надійшла до редакції 27.03.2009 р.

УДК 37.035.11

А.Є. Миколаєнко

**ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ "НАСТУПНІСТЬ" ТА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ
У ЗМІСТІ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ**

У статті розглядається поняття "наступність" у змісті трудового навчання вченими – дослідниками з точки зору філософії, психології та педагогіки. Наступність – необхідна умова забезпечення інтегративного характеру, цінності процесу та результатів трудового навчання, реалізація його змісту.

Ключові слова: *наступність, педагогічна проблема, наступність змісту трудової підготовки, трудове навчання.*

Постановка проблеми. Наступність у навчанні як проблема виникла з потребою людства передавати досвід новим поколінням. Здійснювався цей процес на ранніх етапах суспільного розвитку шляхом залучення молоді до загальної трудової діяльності, де й відбувалось оволодіння необхідними знаннями, уміннями, навичками, прийомами їхньої діяльності тощо.

Отже, метою статті виступає розгляд поняття "наступність" у змісті трудового навчання дослідниками з точки зору філософії, психології та педагогіки.

Виклад основного матеріалу. Філософи і педагоги Стародавнього Риму Корнелія Тацита, Марк Фабія Квінтіліан, розглядали наступність в своїх працях.

З точки зору діалектики наступність у філософії в розвитку явищ розглядається в законі заперечення заперечення: "Згідно діалектичного розуміння розвитку жоден його попередній етап не повторюється повністю на наступних етапах, хоч вони наступні етапи віддзеркалюють у суттєво зміненому вигляді деякі риси попередніх. Будь-який розвиток характеризує не періодичне повернення у